

Kuule, saad sa palun kaks nädalat mu kassi eest hoolitseda?

Viisakuse väljendamine soome- ja eestikeelsetes palvetes ja käskudes

Maria Kunnas

Tampere ülikooli magister

Soome ja eesti keeles on viisakuse grammatilised väljendamisvõimalused üsna sarnased. Siiski võib esineda olukordi, kus mingi struktuuriga palved kõlavad eesti keeles viisakana, aga soome keelekeskkonnas samas olukorras veidralt või koguni ebaviisakalt. Ja muidugi ka vastupidi.¹

Materjali kogumine

Olen magistratöös uurinud seda, kuidas soomlased ja eestlased üksteise poole pöörduvad, kui nad paluvad või käsivad kedagi midagi teha. Küsitlesin ankeediga 18–31aastaseid inimesi. Küsitletud olid üliõpilased ja äsja ülikooli lõpetanud, neist 14 meest, 33 naist ja üks, kes ei soovinud oma sugupoolt avaldada. Enamik õppisid Tampere, Tartu või Tallinna ülikoolis. Ankeedis oli kokku 18 punkti, kus vastajalt oodati reageerimist mõnele palvele. Küsitletuid oli 48, mistõttu ainekus oli kokku 864 vastust, 432 soome ja 432 eesti keeles. Palusin katseisikuil täita ankeedi, milles oli kirjeldatud erinevaid olukordi, kus inimesel on vaja midagi paluda. Siinkohal on esitatud kaks ankeedis esitatud olukorda

Oled võitnud loterii peavõidu: see on kahenädalane puhkusereis Hispaaniasse! Kavatsed järelkult kaheks nädalaks Hispaaniasse puhkama minna

---

1 See valdkond hakkas mind huvitama, kui otsisin võimalikku magistratöö teemat. Et õppisin peaainena soome keelt ning kõrvalainena eesti keelt ja kultuuri, soovisin kirjutada töö ainevaldkonnas, mis oleks seotud Eesti ja eesti keelega. Valik langes soome ja eesti viisakusstrateegiale. Minu magistratööga tervikuna on võimalik tutvuda internetis aadressil <http://tutkielmat.uta.fi/haekokoversio.php?id=17651>.

ja sul on vaja kedagi, kes sinu kassi eest äraoleku ajal hoolitseb. Kass vajab hoolt üle päeva. Kuidas küsid abi a) vanaemalt või vanaisalt?, b) õelt või vennalt, kes on umbes niisama vana kui sina?

Seisad toidupoes juusturiiuli ees. Tahaksid Parmesani, aga juustud on nii kõrgel ja kaugel, et sa ei ulatu nendeni. Tahad Parmesani tingimata just täna ja see on müügil ainult selles kaupluses. a) Näed müüjat, kes võiks ehk aidata. Kuidas sa tema poole pöördud? b) Müüjat ei ole silmapiiril, aga märkad endavanust kauplusekülastajat, kes on sinust märksa pikem. Ta uurib naaberriiuli toorjuustuvalikut. Kuidas sa tema poole pöördud?

Palve tähendab minu töös keelelist väljendust, millega kedagi palutakse või kästakse midagi teha. Kõikide olukordade kirjelduses oli esitatud 1) olukorra iseloomustus ja kõneleja probleem; kõneleja tähistab siin isikut, kelle palve küsitletu ankeeti kirjutab; 2) kas kuulaja on kõnelejale tuttav või võõras; 3) milline on kuulaja ja kõneleja staatuste suhe, s.o kas kuulaja on kõnelejaga samal või eri sotsiaalsel tasandil. Siin on oletatud, et näiteks õpingukaaslased ja kolleegid on samal tasandil ja et ülemused, juhatajad, vanavanemad ja ülikooli õppejõud on kõrgemal tasandil kui nende alluvad, lapselapsed ja üliõpilased.

Töös olen kasutanud mõisteid *soomlased* ja *eestlased*. Loomulikult ei taha ma oma uurimistulemustega väita, et kõik eestlased või soomlased käituvad niimoodi, nagu minu tulemused osutavad. Ma ei julge väita isegi seda, et uuringusse kaasatud isikud käituvad päris elus nii, nagu nad on ankeeti kirjutanud. Inimese arvamus oma käitumisest ei ole alati kuigi täpne või realistlik.

Uurimuse teoreetiline taust

Uurimuse kõige olulisem teoreetiline lähtekoht on Penelope Browni ja Stephen C. Levinsoni teooria, mille järgi on igal inimesel positiivne ja negatiivne nägu. Positiivne nägu märgib seda, et inimene tahab kaasinimestele meeldida, samasse rühma kuuluda ja austust pälvida. Negatiivne nägu väljendab inimese soovi ise otsustada, mida ta teeb, ja et keegi teda ei käsutaks. Aga kui keegi näiteks palub teist inimest midagi teha, siis paluja ilmselt ei austa teise inimese soovi olla vaba ja tegutseda oma tahtmist mööda. Palumine on seega negatiivsele näole ohtlik, kuna vajatakse viisakust, et oht väheneks ja sotsiaalne suhtlemine laabuks. Browni ja Levinsoni teooria järgi on ohtu võimalik vähendada kas positiivse või negatiivse viisakuse abil. Positiivse

viisakusega püütakse kuulajale jätta mulje, et kõneleja austab teda või arvab, et nad kuuluvad samasse rühma. Negatiivne viisakus märgib, et kuulajale püütakse jätta mulje kõneleja soovist mõjutada kuulaja tegemisi võimalikult vähe või üldse mitte.

Käsk-, soov- ja küsilauseite kasutamine

Uurimus näitas, et eestlased kasutavad oma palvetes rohkem käskiva kõneviisi vorme kui soomlased. Eesti ainekust oli 35% palvetest käskivas kõneviisis, soome ainekust aga ainult 11%. Peale selle selgus, et soomlased kasutasid käskiva kõneviisi vormi peamiselt hädaolukorras või rutates. Sellises olukorras oli kõnelejal näiteks vaja paluda abi, sest kõneleja kaaslane oli kaotanud teadvuse ja teda pidi paremasse asendisse tõstma.

Näiteks:

Tommi, tuu auttaan! Nostetaan Päivi tohon kylkiasentoon. 'Tommi, tule appi! Tõstame Päivi sinna külili.'

Ka eestlased kasutasid niisugustes olukordades enamasti käskivat kõneviisi, kuid see domineerib mujalgi.

Vanaisa, palun anna mu kassile süüa, kui ma ära olen.

Soomlased kasutasid rohkem küsilauseid kui eestlased. Soome väljendustest oli 78% küsilauseid, eestlaste puhul ainult 51%.

Voisit sä käydä välillä moikkaamassa Miisulia ja vähän ruokkia sitä? 'Saaksid sa vahel käia Miisulile tere ütlemas ja talle natuke süüa anda?'

Vabandage, ma tahaks Parmesani, aga kahjuks ei ulatu ma nendeni. Kas aitaksite mind?

Mõned uurijad on arvamusel, et käskiv kõneviis ei ole eriti viisakas, sest vormiliselt ei anna see kuulajale võimalust keelduda. Käskivas kõneviisis eestikeelseid palveid saatis pea alati viisakusfraas, *palun* või *ole hea /kena/armas*. Oli huvitav täheldada, et käskivat kõneviisi kasutati enamasti niisugustes olukordades, kus kuulaja oli kõnelejale tuttav ja staatusest samal või madalamal tasemel.

Tingivat kõneviisi kasutasid soomlased mõnevõrra rohkem kui eestlased. Eestlaste palvetest sisaldas tingiva kõneviisi vormi 45%, soomlastel 59%. Näiteks olgu siinkohal toodud olukord, kus kõneleja

ei saa Hispaania-reisi tõttu järgmisesse loengusse tulla ja palub loengukaaslaselt loengumaterjale hankimisel abi.

Kui sa järgmisel nädalal loengusse tuled, kas sa saaksid ka mulle materjali võtta, kui õppejõud midagi jagab? See oleks väga hea.

Niihästi soome kui ka eesti palvetes esines tingiva kõneviisi vorme rohkem olukordades, kus kuulaja oli võõras. Üsna üldine on seisukoht, et tingiva kõneviisi kasutamine mõjub viisakamalt, kuna palves kirjeldatud toiming sõltub mingitest tingimusest. Tingiva kõneviisi kasutamine muudab toimingu niisiis küll pisut ebakindlamaks, kuid vähendab nõnda kuulaja käsutamist.

Pöördumine, kõnetamine ja perspektiivid

Palve alguses on tihtipeale eriline osa: eesmärk pöörata kuulaja tähelepanu kõnelejale, suunata kõneleja kõne kuulajale või paluda vabandust tülitamise pärast. Nii soomlased kui ka eestlased kasutasid palve alguses kõige sagedamini mitmesuguseid tervitusi ja vabandusi tülitamise pärast. Järgmises olukorras palub kõneleja abi loengus olnud kaaskuulajailt.

*Hei, voisiko jompikumppi teistä vahtia mun kissaa mun lomamatkan ajan?
'Tere, kas üks teist saaks mu puhkusereisi ajal mu kassi järele vaadata?'*

Tere. Kas järgmise nädala loengumaterjale hiljem ka veel saab, sest ma ise ei saa järgmine nädal loengule tulla?

Hei oli uurimisainestikus kõige tavalisem soome tervitus (80% kõikidest tervitustest) ja *Tere* vastavalt kõige tavalisem eesti tervitus (60%). Neid kasutati pea kõigis olukordades. Tavalisuse poolest *hei*-tervitusele järgnev soome tervitus oli *moi* ja eesti *tere*-tervitusele järgnev tervitus oli *hei*. Soome *moi*'d ja eesti *hei*'d kasutati eelkõige olukordades, kus kuulaja oli kõnelejale tuttav.

Eestlased kasutasid palve alguses sõna *kuule* ja kõnetatava nime sagedamini kui soomlased. Soomlased kasutasid pärisnime enamasti olukordades, kus kuulaja pidi toimima kiiresti. Eestlased kasutasid pärisnime olukordades, kus kuulaja ja kõneleja olid lähedased. *Kuule*-alguste jaotuses oli huvitav see, et 90% neist esines olukordades, kus kuulaja oli kõnelejale tuttav, aga soome *kuule*-alguste puhul oli tuttava inimeste poole pöördumist ainult 40%.

Kuule, saad sa palun kaks nädalat mu kassi eest hoolitseda?

Hei, kuule. Voisitko sä ottaa mulle seuraavan kerran monisteet? Kun mä lähden kahdeks viikoks tonne Espanjaan. 'Tere, kuule. Kas saaksid võtta mulle järgmise nädala paljundused, sest ma lähen kaheks nädalaks Hispaaniasse.'

Võib-olla on erinevus seotud asjaoluga, et eestlased tavaliselt teietasid võõraid kuulajaid ja *kuule* on ju sinatamine. Üldiselt teietasid eestlased palju rohkem kui soomlased. Ainestiku kõigist eesti palvetest sisaldas *teie*-vormi 39%, aga soome palvetest ainult 7%.

Teietamise jagunemises oli huvitav täheldada, et eestlased teietasid enamasti olukorras, kus kuulaja oli kõnelejale võõras. Eestlased teietasid võõrast peaaegu alati, sõltumata tema staatusest. Soomlased seevastu teietasid olukorras, kus kuulaja staatus oli kõneleja omast kõrgem. Teietamist ja sinatamist vältis palvetes soomlastest 19% ja eestlastest 10%.

Järgmine situatsioon on selline: kõneleja seisab bussipeatuses. Ta on bussi sõiduplaani koju unustanud, aga tal oleks vaja infot busside ja peatuste kohta. Peatuses seisab vanem inimene, arvatavasti pensionär, sõiduplaan käes. Kõneleja palub temalt abi.

Anteeksi, osaisitteko te sanoa, mikä bussi menee paikkaan X? Millähän pysäkillä siellä pitäisi jäädä pois? 'Vabandust, kas te oskaksite öelda, mis buss sõidab X-i? Mis peatuses peab maha minema?'

Viisakusfraaside kasutamine

Kui eestlased kasutasid viisakusfraase sageli, siis soomlased kasutasid neid väga vähe. Soome palvetest sisaldas viisakusfraasi vähem kui 1%. Järgmises näitesituatsioonis palub kõneleja tuttavat kolleegi tuua kioskist midagi süüa.

Hei oo kiltti, ja tuo mullekin jotakin purtavaa! 'Hei, ole hea ja too mulle ka midagi söögipoolist!'

Soome keeles ei ole otsest vastet *palun*-fraasile, mida kasutati eesti palvetes väga tihti.

Palun andke mulle Parmesani!

Eesti palvetest sisaldas *palun*-fraasi 20%. Seda kasutati kõigis siinse uurimuse näiteolukordades, isegi hädaolukorras. Eesti viisakusfraas *ole hea / kas ole(ksi)d hea/kena/armas* jne oli esindatud 12% palvetest.

Õeraasuke, ole hea ja toida mu kassi ülepäeviti.

Ole hea-fraasid olid koondunud olukordadesse, kus kuulaja oli kõnelejaga tuttav ja madalamal või samal tasandil.

Kokkuvõtteks

Tulemustest selgus, et soome ja eesti palvetes esineb väga vähe selliseid jooni, mis on omased ainult kas soome või eesti keelele. Töö põhjal kujunes üldpilt, et eestlased väljenduvad palvetes avameelsemalt ja selgemini, kuid teietavad ja pruugivad viisakusfraase rohkem kui soomlased. Soomlased taas väljenduvad kaudsemalt, ent teietavad ja kasutavad viisakusfraase vähe. Nad on mõnevõrra ettevaatlikumad, et kuulaja ei tunneks end kamandatuna.

Soovitusi edasilugemiseks

S. Blum-Kulka, J. House, G. Kasper (toim), Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies. Norwood: Ablex Publishing Corporation, 1989.

P. Brown, S. C. Levinson, Politeness: Some universals in language usage. Studies in interactional sociolinguistics 4. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

L. Hickey, M. Stewart, Politeness in Europe. Multilingual Matters 127. Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 2005.

G. N. Leech, Principles of pragmatics. London: Longman, 1983.